

TOVÁRNA NA BUDOUČNO KRITIKA HEJDÁNKOVA POJETÍ „BUDOSTI“

Lenka Karfíková

Tématem mé poznámky je představa „budosti“ čili individuální budoucnosti jednotlivých subjektů, resp. událostí ve filosofii Ladislava Hejdánka. Vycházím ze tří textů, jejichž koncepce je podle mého porozumění v zásadě táž, jakkoli se jeví v sobě rozporuplná: z Hejdánkovy stati *Nepředmětne myšlení a nepředmětne skutečnost* z r. 1982,¹ z Hejdánkových tezí a odpovědí předložených v rámci disputace r. 2004² a z nepublikovaného krátkého textu *Událost a její „budost“* z r. 2007, který mi autor laskavě poskytl.

I

Subjekt neboli událost neboli právě jsoucno (na rozdíl od agregátu čili jsoucna nepravého) je pro Hejdánka „událostné dění“ tj. takové jsoucno, které je srostlicí nepředmětneho nitra, interpretovaného jako „budost“ (vlastní budoucnost), a zpředmětneho vnějšku neboli „bylosti“ (vlastní minulosti). Jak Hejdánek zdůrazňuje, subjekt ve své přítomnosti není jen nějakou fází či výsekem tohoto procesu, ale vždy jeho celkem, tj. je v každém okamžiku své existence celou svou bylostí i celou svou budostí („jakožto sérií ‚budoucích přítomností‘...“).³

¹ Viz L. Hejdánek, *Nepředmětne v myšlení a ve skutečnosti*, Praha 1997, str. 68–136.

² *Filosofie nepředmětneosti. Disputace s Ladislavem Hejdánkem*, in: *Reflexe*, 28, 2005, str. 71–135.

³ „... k pravému jsoucnu ... náleží vždy vedle jeho právě aktuální jsoucnosti ještě to, co z jeho událostného dění už proběhlo, jakož i to, co ještě neproběhlo, přičemž tuto jeho ‚bylost‘ i ‚budost‘ musíme považovat za integrální ‚součást‘ onoho jsoucna jakožto celku“ (L. Hejdánek, *Událost a její „budost“*). Nebo jinde: „... na svém počátku (zvnějška zjiitelném počátku) je událost jsoucí právě jen jako ‚začínající se dít, kdežto veškerý ostatek události ‚není‘ (resp. ‚je‘ ‚nejsoucí‘), neboť má teprve nastat, teprve k němu má dojít. Nicméně celá tato budoucnost události je v nějakém smyslu ‚přítomna‘ již od samého počátku událostného dění a představuje jakožto série ‚budoucích přítomností‘ (ve smyslu ‚jsoucností‘) nepo-

Hejdánkovou klíčovou otázkou přitom je, jak subjekt získává svou budoust. Jeho odpověď je následující: „Vlastní budoucnost události (budost) je zakotvena (v), resp. vyvěrá z ryzí nepředmětnosti.“⁴ Každý subjekt (a tím je podle Hejdánka každá živá bytost, ba každý atom, ne-li dokonce subatomární částice) vzniká vydělením z ryzí nepředmětnosti⁵ neboli „přechodem od ‚všeobecné‘ budoucnosti k mnohem určitější a jednoznačnější (něčí) budousti“.⁶ V okamžiku svého vzniku je subjekt jaksi celý svou nepředmětnou budoustí (čili svým „vnitřkem“), kterou má postupně zvnějšínit v minulost čili bylost.

Tato představa se mi jeví povážlivá, protože subjekt je tak v okamžiku svého vzniku (svého vydělení z ryzí nepředmětnosti) vlastně již celý hotov, ač na způsob vlastní budousti, která je zatím ještě zcela nepředmětná. Průběh subjektu (události) je pak jakýmsi výkonem převodu jednou provždy přidělené porce budousti ve zvnějšíněnou bylost. Budost subjektu je sice zatím nepředmětná, není ničím vyplněná, ale přesto je již jaksi naporcována a je jakoby majetkem čerstvě vzniklého subjektu (patří konstitutivně k němu). Tato představa, při všem zdůrazňování ne-danosti a nepředmětnosti, se ovšem zdá vylučovat budoucnost jako opravdu otevřenou, jako něco, co právě *nepatří* k subjektu v každém okamžiku jeho existence, nýbrž čeho se subjekt teprve dostává – nebo také nedostane.

Snad ale Hejdánek nemíní (ačkoli to říká), že budoust je každému subjektu celá udělena v okamžiku jeho vzniku, ale chce vyjádřit (jak některé jeho formulace napovídají), že subjekt v každém okamžiku svou budoust *čerpá* z ryzí nepředmětnosti⁷ (to naznačuje i Hejdánkovo

minutelnou stránku přítomné jsoucnosti události, která je na svém počátku“ (L. Hejdánek, *K otázce méontologické archeologie*, in: týž, *Nepředmětnost v myšlení a ve skutečnosti*, str. 153).

⁴ L. Hejdánek, *Nepředmětné myšlení a nepředmětná skutečnost*, str. 122.

⁵ „(Událost) má svůj vlastní počátek, jímž se ‚odděluje‘ od (vyděluje z) ryzí nepředmětnosti a bere na sebe podobu dění, jímž se zvnějšíňuje vnitřní. Souvislost události s tím, co jí časově předchází (ne však natolik, aby kontakt byl nemožný), je navazována dodatečně, již v průběhu událostního dění: na počátku každé události je budoucnost, která se stává přítomností a uplývá do minulosti“ (L. Hejdánek, *Nepředmětné myšlení a nepředmětná skutečnost*, str. 122).

⁶ L. Hejdánek, *Filosofie nepředmětnosti*, str. 85.

⁷ Např. se dočteme, jak jsme již uvedli, že budoust „vyvěrá z ryzí nepředmětnosti“ (L. Hejdánek, *Nepředmětné myšlení a nepředmětná skutečnost*, str. 122), nebo dále: „Každá událost se tedy děje, hýbe se i trvá‘ z moci absolutní budouc-

odmítání kauzální závislosti subjektů na ryzí nepředmětnosti, totiž patrně kauzality ve smyslu eficientní příčiny).⁸ Kdyby však tato hypotéza platila, subjekt by při svém vydělení z ryzí nepředmětnosti nebyl nadán svou budoucí, ale pouze schopností mít budoucnost.

Pak by ale budoucnost nepatřila k subjektu v každém okamžiku jeho existence, ale byla by teprve v každém okamžiku (jako ještě nepřisvojená) čerpána z ryzí nepředmětnosti. Subjekt by tak byl ustavičně jaksi připojený ke zřídlu všech budoucích, jímž je „ryzí nepředmětnost“, jakási nepředmětná továrna na budoucnost (či lépe na budo). Touto továrnou je v Hejdánkově představě něco jako Bůh (jak aspoň můžeme soudit z jeho pochvalné zmínky o Rahnerově pokusu chápat Boha jako „absolutní budoucnost“).⁹

Nechávám nyní stranou obtíže s touto nepředmětnou továrnou samou (která má podle Hejdánkova vyjádření zároveň sama „přicházet“ a mít jakousi zcela specifickou časovost).¹⁰ Chtěla bych však upozornit na důsledky, které tato představa má pro pojetí budoucí. Zůstává totiž dosti nejasné, co potom Hejdánek míní „vlastním časem“ jednotlivých subjektů (o němž také mluví).¹¹ Podle tohoto konceptu se spíše zdá, že subjekty žádný vlastní čas ani nemají, nýbrž jimi spíše „protéká“ společná budoucnost do minulosti (jak náš autor také říká).¹² Subjekty tedy nejen nemají od samého okamžiku svého vzniku přidělenou budoucnost, ale nemají ani vlastní čas, nýbrž jsou jen oddělenými vykonavateli všem společné ne-jsoucí budoucnosti neboli ryzí nepředmětnosti.

Snad se však obě Hejdánkovy zdánlivě rozporné představy o budoucnosti inkasované naráz při vzniku subjektu a budoucnosti v každém okamžiku nově čerpané ze společného nepředmětného „generátoru“ dají spojit v jednu, podle níž je budoucnost každému subjektu dána jakýmsi biance šekem v okamžiku jeho vzniku jako porce budoucnosti, kterou má teprve průběžně načerpat, tj. která má jeho prostřednictvím „pro-

nosti, z moci a síly ryzí nepředmětnosti. ... každá živá bytost se nejen hýbe a trvá z moci ryzí nepředmětnosti, ale přímo z ní a z její moci „žije““ (tam., str. 123).

⁸ Srv. L. Hejdánek, *Událost a její „budoucnost“*.

⁹ L. Hejdánek, *Nepředmětné myšlení a nepředmětná skutečnost*, str. 122.

¹⁰ L. Hejdánek, *Filosofie nepředmětnosti*, str. 85; též, *Událost a její „budoucnost“*.

¹¹ L. Hejdánek, *Událost a její „budoucnost“*.

¹² L. Hejdánek, *Filosofie nepředmětnosti*, str. 74 (teze 11).

téci“ do minulosti jako jeho vlastní bylost. Subjekty by pak měly od počátku naděleny vlastní budoust jako jakýsi nevyplněný interval, v němž se bude realizovat jejich zvnějšňování, tj. přechod z budousti do bylosti. To je patrně jejich čas. Tato budoust však není jejich skutečným majetkem, nýbrž jen jakousi poukázkou, na jejímž základě budoust v každém okamžiku teprve budou čerpat ve společné továrně na budoucno neboli z ryzí nepředmětnosti. Tato představa nese ovšem negativa obou tvrzení předchozích: budoust je jednak předem vymezena (byť jako nepředmětná), jednak předpokládá ustavičné připojení všech subjektů k továrně na budoucno, která je společným zdrojem všeho času.

II

Hejdánkovu představu o budousti čerpané z ryzí nepředmětnosti však pokládám za povážlivou ještě z jiného důvodu. Podle jeho přesvědčení totiž všechny subjekty v každém okamžiku své existence odvozují svou časovost z ryzí nepředmětnosti, a jen z ní:

„Budost‘ ... musí být individuálně ‚generována‘ nějakým ‚nejsouc-nem‘ (či přesněji výlučně nepředmětným ‚nejsouc-nem‘), tedy ‚ryzí nepředmětností‘.“¹³

Pro budoust subjektu tedy *nemá* konstitutivní význam jeho vztah k jiným jsoucům či subjektům, nýbrž jeho „napojení“ na centrální generátor budoucnosti. Souvislost subjektu s tím, co mu předchází, je podle Hejdánka „navazována dodatečně“ (jak říká výslovně),¹⁴ a ani novost budoucího mu nemůže být umožněna jiným jsouc-nem, tato jiná jsoucna budoust načerpanou z ryzí nepředmětnosti patrně jen jaksi dodatečně vyplňují.

Přesto Hejdánek ví, že subjekty existují tak a právě tak, že na sebe navzájem reagují.¹⁵ Kupodivu však tuto vlastnost subjektů nepokládá za podstatnou pro jejich konstituci samu a nijak ji nespojuje s časovostí. To se mi zdá být největším nedostatkem jeho konceptu. Máme pak na jedné straně izolované subjekty a jejich budoustní poukázky proplácené v nepředmětné továrně na budoucno, na druhé straně re-

¹³ L. Hejdánek, *Událost a její „budost“* (závěr textu).

¹⁴ L. Hejdánek, *Nepředmětné myšlení a nepředmětná skutečnost*, str. 122.

¹⁵ Tamt., str. 122.

aktivitu subjektů, která je však až dodatečnou „výplní“ vlastní budousti i budoustí cizích inkasovaných jinde než v reaktivitě.¹⁶

III

Navrhuji proto v Hejdánkově pojetí budoucnosti subjektu dvě korektury, které se týkají jeho tvrzení, že (1) k subjektu patří od samého jeho vzniku a v každou chvíli jeho existování „budost“ jako „série ‚budoucích přítomností‘“; (2) subjekt v každém okamžiku čerpá svou budost z ryzí nepředmětnosti a jen z ní. Výrazu „subjekt“ přitom užívám v Hejdánkově smyslu „pravé události“, nejen pro subjekt lidský; výrazu „budoucnost“ bych chtěla dát jiný smysl než ryzí nepředmětnost; výraz „budost“ navrhuji zrušit jako zavádějící.

(1) K subjektu nepatří v každou chvíli jeho existence od samého jeho vzniku žádná budost jako „série ‚budoucích přítomností‘“. Subjekt v okamžiku svého vzniku nedostává vlastní budost, ale jen schopnost si budoucnost přisvojovat, tj. integrovat to, čím zatím není, jako prožité do své minulosti (bylosti). Subjekt nemá svou budost tak, jako má svou bylost, nýbrž má pouze otevřenost budoucnosti, která ještě není. (2) Budoucnost jako to, čím subjekt ještě není, není čerpána z ryzí nepředmětnosti (nebo aspoň ne z ní přímo), ale ze vztahu subjektu k jiným subjektům a jsoucům, než je sám.

Být časovou bytostí (neboli událostí) je (podle této alternativní koncepce) subjektu umožněno jednak jeho vlastní integrační prací, zahrnující budoucnost jako přisvojenou do vlastní bylosti (do toho, čím už jsem), jednak jeho vztahem k jinému, ovšem nikoli ve smyslu nečasového vymezujícího definování (jak se k sobě vztahují

¹⁶ Snad by bylo možné si představit, že z budousti do bylosti přecházejí subjekty právě tím, že reagují na „zvnějšnění“ subjektů jiných, tj. že „zvnitřňují“ či uvlastňují nikoli přímo nepředmětnou budoucnost, ale zvnějšnění subjektů jiných, a jen tak se samy postupně zvnějšňují. Subjekty by pak svůj přechod z budousti do bylosti uskutečňovaly nikoli v přímém napojení na nepředmětnou tovarnu, ale vždy a podstatně prostřednictvím subjektů jiných a jejich zvnějšnění. Ryzí nepředmětnost, z níž v každém okamžiku čerpají svou budost, by k nim nepřicházela sama o sobě (jak by to vůbec bylo možné?), ale vždy už zpředmětněna do zvnějšnění subjektů jiných. – Tuto „nepředmětnost s lidskou tvář“ jsem se pokusila nabídnout ve svém příspěvku *Nitro a čas* na disputaci r. 2004 (viz *Filosofie nepředmětnosti*, str. 81–83). Ladislav Hejdánek však jen dosti neochotně připouští, že by subjekty zvnitřňovaly něco ze zvnějšnění subjektů jiných, a tím bylo teprve umožněno zvnějšňování jejich vlastních nepředmětných niter (srv. *Filosofie nepředmětnosti*, str. 84).

kupř. matematické položky), ale ve smyslu odvozenosti od jiného, která s sebou nese navazování vztahů k subjektům a jsoucňům stále jiným nebo přinejmenším vstupování do vztahů, které mají průběh. Co subjektu dává *budoucnost*, tak není jeho „napojení“ na ryzí nepředmětnost (rozhodně ne napojení přímé), nýbrž jeho ustavičně se měnící vztah k subjektům a jsoucňům, jimiž sám není. Co činí budoucnost subjektu *jeho* budoucností, je integrační práce (či práce jednoty), ať už samovolná, nebo namáhavá, jíž subjekt svůj vždy nový vztah k jinému zahrnuje do toho, čím je, a tak se ustavičně stává, čím dosud nebyl.

Tato korektura Hejdánkovy koncepce si ovšem vyžádá také jinou představu „nepředmětného nitra“ jednoho každého subjektu.

Pokud jsme odmítli Hejdánkovo (první) tvrzení, že k subjektu v každé chvíli náleží jeho budoust, pak zřejmě nebudeme moci nadále tvrdit, že k subjektu patří jakési nepředmětné „nitro“, které se v průběhu dějství, jímž subjekt je, má zvějšnit. Subjekt bude na jedné straně svou bylostí, na druhé straně ryzí otevřeností pro jiné, k němuž je schopen se vztáhnout, a schopností tento vztah do vlastní bylosti zahrnout. Jeho „nepředmětností“ bude jeho integrační práce, tj. jeho „jednota vynaložená na rozlehlost“ (jak to nazývá Plótinus)¹⁷ čili jeho schopnost vztahovat se k jinému v jeho mnohosti, a přece se nerozpadnout, nýbrž rozšířit touto integrací svou bylost.¹⁸

Pokud jsme odmítli Hejdánkovo (druhé) tvrzení, že subjekt má budoust proto, že ji ustavičně čerpá přímo z ryzí nepředmětnosti, pak nebudeme nadále moci tvrdit, že nepředmětné nitro subjektu je jakési relé, jímž subjekt převádí ryzí nepředmětnost ve vlastní budoust. Nitro subjektu bude jeho schopnost vystavovat vlastní bylost budoucímu, tj. stále jinému, jež mu skýtají subjekty jiné, a toto budoucí integrovat do své bylosti.

Časovost subjektu přitom není tvořena samotným jeho vztahem k jinému a integrováním tohoto vztahu do vlastní bylosti, ale vztahem k „ji-

¹⁷ *To hen dapanón eis mékos* (Plótinus, *Enn.* III,7[45],11,26).

¹⁸ O této integrační aktivitě se zmiňuje i Hejdánek sám, chápe ji ovšem patrně spíše jako práci, která vzniku subjektu předchází. Vznik subjektu jako vydělení nepředmětného nitra subjektu z ryzí nepředmětnosti neboli přechod z „všeobecné“ budoucnosti k budousti je totiž podle jedné jeho zmínky umožněn „ustavením integrujícího centra“, které je „původnější než ‚subjekt‘, v nějž pokračující integrování může ovšem vyústit“ (L. Hejdánek, *Filosofie nepředmětnosti*, str. 85). Hejdánek ovšem neříká, zda tato integrující činnost po vzniku subjektu pokračuje a jaký má případně pro jeho trvání význam.

nému a zase jinému“ (jak to vyjadřuje Plótinus),¹⁹ tj. vztahem (či pletivem vztahů) ke stále novému, či vztahem, který má průběh, ve kterém se k témuž (či v nějakém smyslu témuž) vztahujeme co chvíli jinak.

Věřím, že právě tato neposednost v nitru subjektů, jejich otevřenost „jinému a zase jinému“ spolu s jejich integrující prací („jednotou vynaloženou na rozlehlost“), nikoli jejich připojení k továrně na budoucnost, je podstatou času.

Zusammenfassung

Ladislav Hejdánek's Vorstellung der Zukunft rechnet mit einer „Eigenzukunft“ (budost), die jedem Subjekt (für Hejdánek sind das alle lebendigen Wesen inklusive der Atome) aus der „nicht-gegenständlichen“ absoluten Zukunft im Augenblick seiner Entstehung zugeteilt wird. Diese Auffassung scheint wenig überzeugend, einerseits aufgrund ihres Determinismus (die Zukunft wäre nicht offen, sondern von Anfang an fertig, wenn auch leer und „nicht-gegenständlich“), andererseits aufgrund der konstitutiven Unabhängigkeit des Subjekts von anderen Subjekten (die Zukunft würde dem Subjekt nicht von anderen Subjekten ermöglicht, sondern wäre direkt aus einer absoluten Zukunftsquelle geschöpft).

Summary

In his concept of the future, Ladislav Hejdánek presupposes an „appropriated future“ (budost) of the subject (which, for him, is every living being, including the atoms). The subject is granted its „appropriated future“ at the very origin of its existence out of the Absolute Future. However, this concept seems to be problematic for two reasons: (1) It is deterministic (the future, rather than be open, would be set and done from the very beginning), (2) it does not consider the constitutive dependence of the subject on other subjects (as, according to Hejdánek, a subject's future is not made possible by other subjects but rather drawn directly from a Wellspring of Absolute Future).

¹⁹ Podle Plótina čas vzniká díky pohybu duše „vždy k dalšímu a pozdějšímu, nikoli totožnému, nýbrž vždy jinému a zase jinému (*heteron eith' heteron*)“ (Enn. III,7[45],11,17–19). Není to tedy vztah ke všemu zároveň (jako v intelektu), ale vztah vždy k jinému a jinému, který je stále nově navazován.